

ZAIF ESHITUVCHI BOLALARNI TALAFFUZGA O'RGATISH JARAYONIDA TA'LIMIY, IJTIMOY VA KOMMUNIKATIV YONDASHUV

Alimova Oygul Yusupovna
Qaynarova Feruza Xo'shboqovna

*Surxondaryo viloyati Sho'rchi tumanidagi 122-sonli Alohida ta'lim
ehtiyojlari bo'lgan bolalar maktab internati o'qituvchilari*

Аннотация: В данной статье даны представления о проблемах слабослышащих детей, наиболее эффективных методах их обучения и воспитания, некоторых элементарных проблемах, возникающих при обучении произношению слабослышащих детей, а также педагогические рекомендации по оказанию им социальной и коммуникативной поддержки в этом процессе. образования.

Ключевые слова: Слабослышащие дети, проблемы произношения, социальная адаптация, коммуникативная поддержка, роль учителя в процессе интеграции.

Abstract: This article provides an understanding of hearing-impaired children, the most effective methods of teaching and training them, some elementary problems encountered in teaching deaf children to speak, and pedagogical recommendations for providing them with social and communicative support in the process of education.

Key words: Hearing impaired children, Pronunciation problems, social adaptation, communicative support, Teacher's role in the integration process.

Anotatsiya: Ushbu maqolada Zaif eshituvchi bolalar haqida tushuncha, ularga ta'lim va tarbiya berishning eng samarali usullari, Zaif eshituvchi bolalarni talaffuzga o'rgatishda uchraydigan ayrim kichik muammolar va ularga ta'lim berish jarayonida ijtimoiy va kommunikativ yordam ko'rsatish uchun pedagogik tavsiyalar haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Zaif eshituvchi bolalar, Talaffuzdagi muammolar, ijtimoiy moslashuv, kommunikativ yordam, Pedagogning integratsion jarayondagi o'rni.

KIRISH

Eshitishda nuqsoni bor bolalar butun dunyoda bo'lgani kabi O'zbekistonda ham alohida ta'lim ehtiyojiga ega deya qaraladi va ularga ta'lim tarbiya berish uchun O'zbekiston hududida 1920- yildan buyon maxsus maktablar mavjud. Zaif eshituvchilar maktabiga nutq, eshitish qobiliyatidan 30 dan 75 dB gacha darajada mahrum bo'lgan, nutq (oddiy ovoz bilan aytiladigan so'z va gaplar)ni 3 m masofadan tushunadigan hamda eshitish qobiliyati yetarli bo'lmaganligi sababli nutqi turli darajada rivojlanmay qolgan, shuningdek, maktabgacha tarbiya va maktab yoshida kar bo'lib qolib, nutqi saqlangan bolalar qabul qilinadi. Kar va zaif eshituvchi bolalar respublika, viloyat, shahar xalq ta'limi boshqarmalari tomonidan tashkil etilgan tibbiy

psixologik-pedagogik komissiyalar tomonidan ko'rikdan o'tkaziladi va o'qishga yo'llanma beriladi. Shunday ekan bunday bo'larni ijtimoiylashtirish va ta'lim tarbiya berish jarayoni alohida yondashuv talab etadi. Avvalo bunday bolalarni o'qitishda ularning hususiyatlarini inobatga olish muhimdir. Eshitish qobiliyati zaif bolalar eshitish qobiliyatini yo'qotishi sababli turli xil ta'lim muammolariga duch kelishadi. Quyida ular tez-tez uchrab turadigan ba'zi umumiy ta'lim muammolarini ko'rib chiqamiz.

Muloqot to'siqlari: Eshitish qobiliyati zaif bolalar og'zaki nutqda o'z fikrlarini tushunish va ifoda etishda qiynalganda muloqotda qiyinchiliklar paydo bo'ladi. Ularga sinfdagi munozaralar, ma'ruzalar yoki ko'rsatmalarga rioya qilish qiyin bo'lishi mumkin, bu esa o'rganishdagi bo'shliqlarga va akademik samaradorlikning pasayishiga olib keladi.

Eshitish ma'lumotlariga kirishning cheklanganligi: Eshitish qobiliyati zaif bolalar atrof-muhit tovushlari, og'zaki ko'rsatmalar yoki guruh muhokamalari kabi eshitish signallariga kirish imkoniyatini kamaytiradi. Binobarin, ular muhim ma'lumotlarni o'tkazib yuborishi mumkin, bu esa o'rganish va ijtimoiy o'zaro munosabatlarda qiyinchiliklarga olib keladi.

Nutq va tilni rivojlantirish: Eshitish qobiliyatini yo'qotish bolalarda nutq va til rivojlanishiga ta'sir qilishi mumkin. Eshitish qobiliyatini yo'qotishining og'irligiga va yoshiga qarab, ular nutq va til ko'nikmalarini kechiktirgan yoki buzilgan bo'lishi mumkin, bu ularning tengdoshlari va o'qituvchilari bilan samarali muloqot qilish qobiliyatiga ta'sir qiladi.

Ijtimoiy izolyatsiya: Eshitish qobiliyatining buzilishi ta'lim muhitida ijtimoiy izolyatsiya hissi paydo bo'lishiga olib keladi. Muloqotga kirisholmaslik bolada tabiiy nuqsondan tashqari psixologik va hatto psixosomatik muammolarga ham yo'l ochishi mumkin.

Eshitish qobiliyati zaif bolalarning aqliy yoki intellektual kognitiv darajalari juda xilma-xil, chunki eshitish qobiliyatini yo'qotishning o'zi kognitiv qobiliyatlarga ta'sir qiladi. Biroq, e'tiborga olish kerak bo'lgan ayrim omillar ham mavjud:

Erta aralashuvning ta'siri: Erta aniqlash va aralashuv potentsial kognitiv kechikishlarni minimallashtirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Eshitish vositalari yoki koxlear implantlar kabi erta yordam oladigan va nutq terapiyasi bilan shug'ullanadigan eshitish qobiliyati zaif bolalar ko'pincha eshitish qobiliyatiga ega tengdoshlariga o'xshash kognitiv rivojlanishni ko'rsatadilar.

Til rivojlanishi: Eshitish qobiliyatining yo'qolishi tilni o'zlashtirishga ta'sir qiladi. Eshitish qobiliyati zaif bolalar og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin, bu ularning umumiy kognitiv va akademik rivojlanishiga ta'sir qilmay qolmaydi. Samarali aralashuvlar, jumladan, nutq terapiyasi va muloqot strategiyalari bu muammolarni yengillashtiradi.

Ta'lim strategiyalari: Ta'lim muhiti va o'qitish strategiyalari eshitish qobiliyati zaif bolalarning kognitiv rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi isbotlangan. Bunday

hollarda Inklyuziv ta'lim, yordamchi texnologiyalardan foydalanish va shaxsiy ehtiyojlarga moslashtirilgan turar joy kognitiv o'sishga yordam beradi.

Ijtimoiy va hissiy rivojlanish: Eshitish qobiliyati zaif bolalar bilvosita bilish darajasi va hissiy rivojlanishga ta'sir qiladigan ijtimoiy va hissiy qiyinchiliklarga duch keladi. Qo'llab-quvvatlovchi muhitni ta'minlash, ijtimoiy o'zaro munosabatlarni rivojlantirish va hissiy farovonlikni hal qilish umumiy psixika va salomatlikka hissa qo'shadi.

Intellektual potentsial: Eshitish qobiliyati past bolalar, xuddi eshitish qobiliyatiga ega bo'lgan bolalar kabi, keng intellektual salohiyatga ega. Ammo eshitish qobiliyatini yo'qotish darajasi, ta'lim resurslaridan foydalanish va oilaning qo'llab-quvvatlash natijalarga ta'sir qilishi mumkin.

Individual farqlar: Har bir eshitish qobiliyati zaif bola o'ziga xos bo'lib, ularning individual, emotsional, integratsional moshlashuv qobiliyatlari ham har xil. Ba'zilar ma'lum sohalarida ustun bo'lishi mumkin, boshqalari esa muayyan qiyinchiliklarga duch keladi. Shaxsiy kuchli va zaif tomonlarini tan olish va hal qilish eshitishda nuqsoni bor bolalarga ta'lim tarbiya berishda juda muhimdir.

Texnologiya va kommunikatsiya: Koxlear implantlar va eshitish apparatlari kabi texnologiya yutuqlari eshitish qobiliyati zaif bolalarning risoladagidek rivojlanishini qo'llab-quvvatlab, ularning muloqot qobiliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

Ota-onalarning ishtiroki: Qo'llab-quvvatlovchi va farzandi bilan doimiy shug'ullanadigan ota-onalar eshitish qobiliyati zaif bolalarning rivojlanishiga sezilarli hissa qo'shadi. Uyda boy til muhitini ta'minlash, o'qituvchilar va terapevtlar bilan hamkorlik qilish umumiy o'rganishni yaxshilaydi.

Eshitish qobiliyati zaif har bir bolaga o'ziga xos kuchli va qiyinchiliklarga ega bo'lgan shaxs sifatida yondashish juda muhimdir. Reabilitatsion tadbirlar, zarur yordam ko'rsatish, ijobiy va inklyuziv muhitni ta'minlash eshitish qobiliyati zaif bolalarda umumiy rivojlanishni rag'batlantirishning asosiy omillaridir. O'qituvchilar, ota-onalar va mutaxassislar o'rtasidagi muntazam baholash va hamkorlik muayyan ehtiyojlarni samarali hal qilishga yordam beradi.

Ayni vazifalar ichida muhim ahamiyatga ega masala ham borki, bu faqat biz pedagoglarning mas'uliyatimiz hisoblanadi. Bu bolani talaffuzga o'rgatish masalasidir. Bola qo'llab quvvatlashlar yetarli bo'lgan taqdirda ham imkon qilishi qiyin bo'lgan ayrim elementlarni hisobga olish joiz. Eshitish qobiliyati zaif bolalar muloqot jarayonini o'zlashtirishda ayrim harf va tovushlarni talaffuz qilishda qiynaladi. Bu individual va eshitish qobiliyatini yo'qotish darajasiga qarab farq qilishi mumkin. Biroq, ba'zi nutq tovushlari ular uchun qiyinchilik tug'diradi. Ko'pincha eshitish qobiliyatini yo'qotgan bolalarga yuqori chastotali tovushlarga tayanadigan undoshlar ayniqsa qiyin bo'lishi mumkin. Bularga quyidagilar kiradi:

1. Sibilant tovushlari: "s", "sh", "z" kabi tovushlar balandroq bo'lgani uchun qiyin talaffuz etiladi.

2. Frikativlar: "f", "v", "s" va "z" kabi tor teshikdan havo o'tkazish natijasida hosil bo'lgan undoshlar.

3. Affrikatlar: To'xtash va ishqalanish elementini birlashtirgan "ch" va "j" kabi tovushlar.

4. Yuqori chastotali tovushlar: Ayrim undoshlar, ayniqsa yuqori chastota diapazonidagi undoshlar qiyin bo'lishi mumkin, bu esa nutqning ravshanligiga ta'sir qiladi. Nutqda bu tovushlarni tutilmasdan va o'zgartirmasdan qo'llash uchun tinimsiz mashqlar, shu tovushlar ishtirokidagi so'zlarni ko'proq talaffuz qilish, bu harflarni unli tovushlardan oldin va keyin qo'llash yuzasidan qisqa bo'g'inlarni talaffuz qildirish muammoni yechishda eng kerakli vositadir. Shuni ta'kidlash kerakki, eshitish qobiliyatini yo'qotishning nutqqa ta'siri odamlar orasida farq qiladi. Bu muammolarning defektolog yoki audiolog tomonidan keng qamrovli baholanishi muayyan muammolarni aniqlashi mumkin. Keyin esa ushbu qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun maqsadli choralar ishlab chiqilishi kerak. Erta aralashuv va doimiy yordam eshitish qobiliyati zaif bolalarda samarali muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

Xulosa: Eshitish qobiliyati zaif bolalarni gapirishga o'rgatish ularning noyob ehtiyojlarini qondirish uchun maxsus usullarning kombinatsiyasini o'z ichiga oladi. Bu borada ushbu samarali yondashuvlarni tavsiya qilamiz.:

A) Erta aralashuv: Intervensiyalarni imkon qadar erta boshlang. Nutq va tilni rag'batlantirishga erta ta'sir qilish eshitish qobiliyati zaif bolalarda til rivojlanishi uchun juda muhimdir.

B) Eshitish asboblari va koxlear implantlar: Bolaning eshitish vositalariga kirishini maksimal darajada oshirish uchun eshitish apparatlari yoki koxlear implantlardan foydalaning. Ushbu qurilmalar tovushlarni idrok etish va taqlid qilish qobiliyatini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

C) Nutq terapiyasi: Eshitish qobiliyati zaif odamlar bilan ishlashda tajribali mutaxassis bilan muntazam ravishda nutq terapiyasi bilan shug'ullaning. Nutq terapevtlari artikulyatsiya, til ko'nikmalarini va umumiy muloqotni yaxshilash uchun maqsadli mashqlarni taqdim etishlari mumkin.

D) Eshitish-verbal terapiyasi (EVT): Bu usul tinglash va og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirishga urg'u beradi. EVT bolalarni vizual belgilarga tayanmasdan nutqni tushunish va ishlab chiqarish uchun qoldiq eshitish qobiliyatidan foydalanishga undaydi.

E) To'liq muloqot: Bolaning individual ehtiyojlari va xohishlariga mos keladigan kompleks yondashuvni yaratish uchun turli xil muloqot usullarini, jumladan nutq, imo-ishora tili va ko'rgazmali qurollarni birlashtiring.

F) Vizual qo'llab-quvvatlashlar: Og'zaki nutqni mustahkamlash uchun rasmlar, diagrammalar va yozma so'zlar kabi vizual qo'llab-quvvatlovlardan foydalaning. Bu bolalarga muloqotning vizual va eshitish jihatlarini o'rtasida aloqa o'rnatishga yordam beradi.

G) Tactile Feedback: Taktil aloqani nutq terapiyasiga kiriting. Bolalarni turli tovushlar bilan bog'liq tebranishlarni his qilishni rag'batlantirish, nutq ishlab chiqarishni yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

H) Ota-onalarning ishtiroki: Ota-onalarni o'quv jarayoniga jalb qilish. Terapiya mashg'ulotlarida olingan saboqlarni mustahkamlab, uyda nutq va til rivojlanishini qo'llab-quvvatlash bo'yicha ko'rsatmalar bering.

I) Tengdoshlarning o'zaro ta'siri: Til rivojlanishi va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish uchun eshituvchi tengdoshlar bilan muloqotni rag'batlantirish. Ushbu ekspozitsiya bola uchun qo'shimcha til modellarini beradi.

J) Izchil amaliyot: Yaxshilash uchun muntazam va izchil amaliyot muhim ahamiyatga ega. Belgilangan mashg'ulot vaqti va tilni rivojlantirish mashg'ulotlarini kundalik ishlarga integratsiya qilish taraqqiyotga yordam beradi.

K) Texnologiyadan foydalanish: Tilni rivojlantirishga qaratilgan nutq terapiyasi ilovalari va o'quv o'yinlari kabi texnologiyalardan foydalaning. Interfaol vositalar o'rganishni yanada qiziqarli qilishi mumkin.

L) Ijobiy mustahkamlash: Sa'y-harakatlar va yutuqlar uchun ijobiy mustahkamlashni ta'minlang. Rag'batlantirish bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va nutq qobiliyatlarini rivojlantirishda davom etadi.

Ushbu strategiyalarni har bir bolaning o'ziga xos ehtiyojlari va afzalliklariga moslashtirish talaffuzni samarali o'rgatish uchun juda muhimdir. O'qituvchilar, terapevtlar va ota-onalar o'rtasidagi muntazam muloqot bolaning rivojlanishini yanada oshirishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA GOLOSSARIY:

1. Власова Т. М., Пфафенродт А. Н. Фонетическая ритмика. — М., 1989, 1998.
2. Кузьмичева Е. П., Шматко Н. Д. Формирование речевого слуха и произносительных навыков у глухих дошкольников // Особенности развития и воспитания детей дошкольного возраста с недостатками слуха и интеллекта / Под ред. Л. П. Носковой. — М., 1984.
3. Леонгард Э. И. Особенности обучения устной речи в детском саду для глухих и слабослышащих детей // Методика обучения глухих устной речи / Под ред. Ф. Ф. Рау. - М, 1976.
4. Леонгард Э. И. Бисенсорный подход в обучении произношению дошкольников с нарушениями слуха//Дефектология. — 1975. — № 5.
5. Леонгард Э. И. Формирование устной речи и развитие слухового восприятия у глухих дошкольников. — М., 1971.
6. Программы для специальных дошкольных учреждений: Воспитание и обучение глухих детей дошкольного возраста. — М., 1991.

7. Программы для специальных дошкольных учреждений: Воспитание и обучение слабослышащих детей дошкольного возраста. — М., 1991.
 8. Рау Ф. Ф. Устная речь глухих. — М., 1973.
 9. Рау Ф. Ф., Слезина Н. Ф. Методика обучения произношению в школе глухих. - М., 1981.
 10. Шматко Н. Д., Пелымская Т. В. Развитие слухового восприятия и обучение произношению // Дошкольное воспитание аномальных детей / Под ред. Л. П. Носковой. - М., 1993.
- Golossariy: Головчиц Л.А. Дошкольная сурдопедагогика: Воспитание и обучение дошкольников с нарушениями слуха: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений
— М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. — 304 с. — (Коррекционная педагогика)
- В каталоге: Дефектология (<https://pedlib.ru/katalogy/katalog.php?id=4>)
Н. Д. Шматко и Т. В. Пелымская, 1991, 1993), специальных пособиях (Т. А. Власова, А. Н. Пфафенродт, 1989, 1998).